

О. С. Вишневський,

кандидат економічних наук,

ORCID 0000-0002-2375-6033,

e-mail: allexandr@gmail.com,

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ

ЧИ ВИРОК «УКРАЇНСЬКИЙ ХРЕСТ» ДЛЯ ДОНБАСУ 4.0?

Постановка проблеми. Воєнно-політичний конфлікт на Донбасі триває вже 7 років і позитивної динаміки протягом останнього часу щодо його врегулювання не спостерігається. Структура економіки як підконтрольної центральному уряду території, так й не підконтрольної, має ознаки деградації. В свою чергу економічні процеси мають вплив на політичну та гуманітарну площину, тому актуальною є проблема визначення економічних факторів цієї кризи та пошуку шляхів її вирішення.

Аналіз останніх досліджень. Останні дослідження, пов'язані з тематикою конфлікту на Донбасі в економічному контексті, переважно стосуються наступного: негативних соціально-економічних наслідків конфлікту [1-3]; стратегічних аспектів реінтеграції та розвитку Донбасу [4-5]. При цьому оминається питання одночасного комплексного осмислення універсальних теоретичних засад формування конфлікту та можливостей його вирішення з позицій технологічно-економічного розвитку та еволюційної економіки, а також одночасного урахування зовнішніх та внутрішніх впливів.

Тому **метою дослідження** є формалізація проблем формування Індустрії 4.0 на Донбасі з позицій еволюційної економіки й обґрунтування напрямків їх вирішення.

Загальнотеоретичні основи роботи базуються на поєднанні принципів свободи волі та історичного детермінізму.

З позицій свободи волі в суспільстві існують дві множини: (1) суб'єкти, (2) об'єкти. Суб'єкти характеризуються наявністю (А) стратегії і (Б) ресурсу (для її реалізації). Отже, капіталіст, у якого немає стратегії належить до множини об'єктів, а найманий

робітник (у тому числі, що працює розумово), у якого є стратегія, – це вже суб'єкт (тому що у нього є мінімальний ресурс у вигляді здатності до праці).

З позицій історичного детермінізму в світі діють певні сценарії та закони взаємодії (у рамках світ-системного підходу; інституційної та еволюційної економіки тощо).

Виходячи з цих положень, проведено дослідження ситуації в середині та навколо Донбасу. Але «перш, ніж підійти до вирішення важкого і складного завдання відродження Донбасу, необхідно простежити ті умови, в яких перебувала донецька промисловість в минулому і в яких вона знаходиться в даний час» [6, с. 3]. Цій фразі близько 100 років, але вона звучить більш ніж актуально і сучасно. Тому початок дослідження присвячений аналізу минулого і сьогодення Донбасу з економіко-технологічних позицій. І на підставі цього визначено доцільне майбутнє.

Історія Донбасу в контексті технологічних устроїв та промислових революцій

На даний момент домінують два підходи до періодизації технологічного прогресу: через промислові революції та технологічні устрої (інноваційні хвилі), які можна розглядати як певний історично обумовлений шлях прогресивного розвитку людства. Якщо обидва підходи поєднати, то вийде, що Перша промислова революція відповідає I та II технологічним устроєм, Друга промислова революція – III та IV технологічним устроєм, Третя промислова революція – V технологічному устрою, і Четверта промислова революція – VI технологічному устрою (табл. 1).

Таблиця 1

Загальна схема технологічних устроїв та промислових революцій

Промислова революція (ПР)		Технологічний устрій (ТУ)	
Період	Маркери	Період (початок)	Маркери
1	2	3	4
Перша ПР (кінець XVIII ст. – початок XIX ст.)	Паровий двигун; текстильна промисловість (ткацькі станки); металургія; залізниця; перехід від аграрної до промислової економіки	Перший ТУ 1770-ті роки	Ера текстильної промисловості
		Другий ТУ 1820-ті роки	Ера пару й залізниці
Друга ПР (друга половина XIX ст. – початок XX ст.)	Електрична енергія; нафтохімічна промисловість; телефон і телеграф; конвеєрне виробництво	Третій ТУ 1870-ті роки	Ера сталі й електрики
		Четвертий ТУ 1930-ті роки	Ера нафти, автомобілебудування, масового виробництва

1	2	3	4
Третя ПР (кінець ХХ ст. – до цього часу)	Електронні системи; ІКТ; автоматизація виробництва; розвиток сектора ПО	П'ятий ТУ 1970-ті роки	Ера інформатизації та ІКТ-технологій
Четверта ПР (після 2010-х – до цього часу)	Інтернет речей; вертикальне виробництво агропродукції; синтез їжі; штучний інтелект; 3D-принтинг; розподілене виробництво і енергетика	Шостий ТУ 2010-ті роки	Ера нанобіотехнологій

* Складено автором з використанням [7, с. 22-23].

Маючи визначену вище топіку технологічного розвитку, можна розглянути шлях економіко-технологічного становлення Донбасу (рис. 1). Хоча представлена періодизація небездоганна, але точні дати,

з одного боку, визначити неможливо, а з іншого – наявність максимально точних дат (наприклад, з точністю до одного року) нічого не додає до розуміння історично сформованих процесів.

Рис. 1. Донбас в контексті промислових революцій

Донбас 0.0. До другої половини ХІХ ст. Донбас переважно перебуває на доіндустріальній фазі розвитку, коли промислове виробництво не відіграє істотного значення в житті регіону.

Донбас 1.0. Активна індустріалізація Донбасу почалася в другій половині ХІХ ст., тобто Перша промислова революція на Донбасі прийшла із за-

тримкою в 50-100 років (більш ніж 2 покоління людей) щодо передових економік.

Донбас 2.0. Друга промислова революція почала приходити на Донбас ще до революції (1917 р.) у вигляді електрифікації та подальшого розвитку мережі залізниць [6, с. 19-20]. Однак повністю завершений характер Друга промислова революція набула вже в радянський період.

Донбас 3.0 в радянський і пострадянський період так і не відбувся. І це проблема не тільки Донбасу, але і СРСР у цілому, і УРСР зокрема, а також сучасної України. Незважаючи на окремі успіхи в автоматизації виробництва, Третя промислова революція залишилася незавершеною. У деякому роді знаковою можна вважати відмову від розгортання Загальнодержавної автоматизованої системи обліку та обробки інформації (ЗДАС [8]) в 70-80-ті роки минулого століття. Впровадження цієї системи могло б істотно змінити поточний ландшафт цифровізації в Україні [9, с. 20].

Проблеми у формуванні Індустрії 3.0 спостерігалися й після 1991 р., що в підсумку позначилося на формуванні Індустрії 4.0, яка лише зароджується на Донбасі. Заміна планової економіки ринковою не привела до прориву в освоєнні нових технологій. У той час як в ядрі економічної світ-системи відбувалася і осмислювалася цифровізація і віртуалізація господарської діяльності [10], на Донбасі представниками найбільшого капіталу обговорювалася провідна роль металургії [11, с. 69].

Навіть перед подіями 2014 р., структура економіки Донецької області більше відповідала Другій промислової революції (рис. 3), а машинобудування, основний базис для розвитку Індустрії 4.0, займало всього 8% в обсягах реалізації промислової продукції. А «як свідчать міжнародні статистичні дослідження, в економічно розвинених країнах на частку машинобудування припадає 30-50% від загального обсягу випуску промислової продукції» [12].

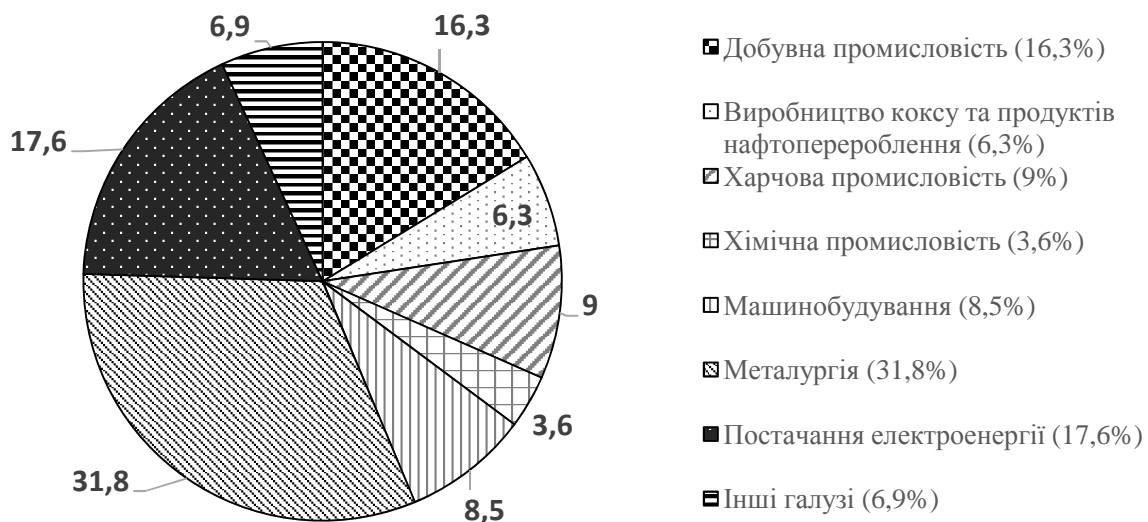

Рис. 2. Структура промисловості Донецької області в 2013 р. (за обсягом реалізованої промислової продукції) [13, с. 85]

Після розмежування Донецької області на підконтрольні і непідконтрольні центральному уряду в Києві території ситуація ще більше ускладнилася.

На «підконтрольній» частині Донецької області частка машинобудування в загальному обсязі реалізації продукції скоротилася до 5,2% (рис. 3).

При цьому «виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції» за 2019 р. склало лише 31,2 млн грн (близько 1 млн євро), тобто 0,2% у структурі загального обсягу машинобудування.

На «непідконтрольних» територіях ситуація ще важча. Частка машинобудування станом на 2017 р. складає лише 2% в структурі промисловості (рис. 4).

Окремо варто звернути увагу, що за весь період незалежності України на території Донбасу не з'явилася жодної значущої технологічної компанії або навіть «маркетплейса» (наприклад, Rozetka або Prom.ua), незважаючи на наявність інвестиційного капіталу (отриманого в традиційних для Другої промислової революції галузях промисловості). Після 2014 р. ситуація не змінилася на краще.

Таким чином, можна зробити висновок, що після подій 2014 р. й поділу Донбасу на відокремлені фінансово-економічні системи (на прикладі Донецької області), жодна з них не наблизилася за своєю структурою до характеристик, відповідних ані Третій, ані Четвертій промисловим революціям.

Таке незадовільне становище вимагає ґрунтовного розгляду причин, що його обумовили.

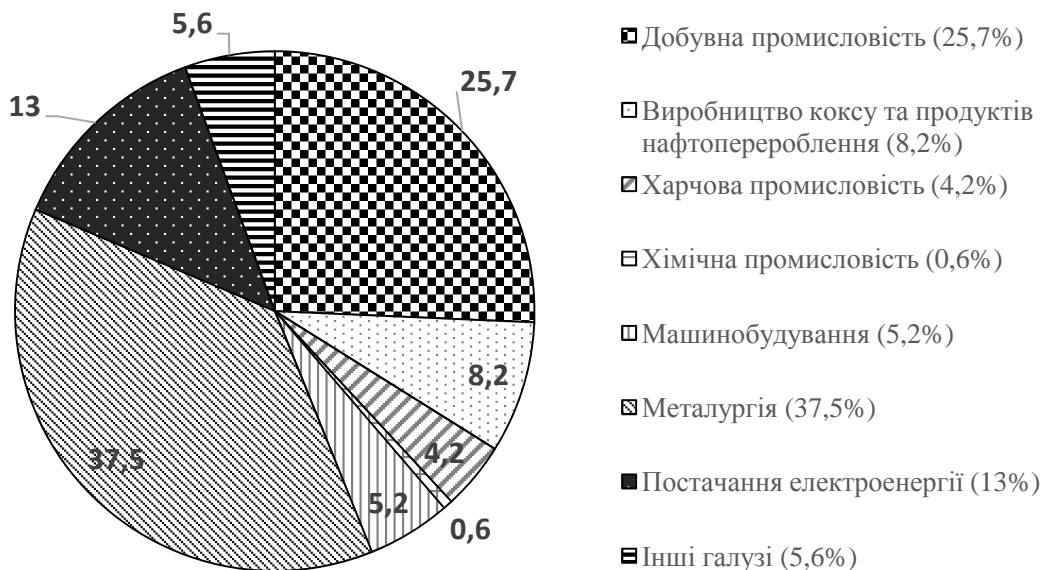

Рис. 3. Структура промисловості Донецької області в 2019 р. («підконтрольні» території) [14]

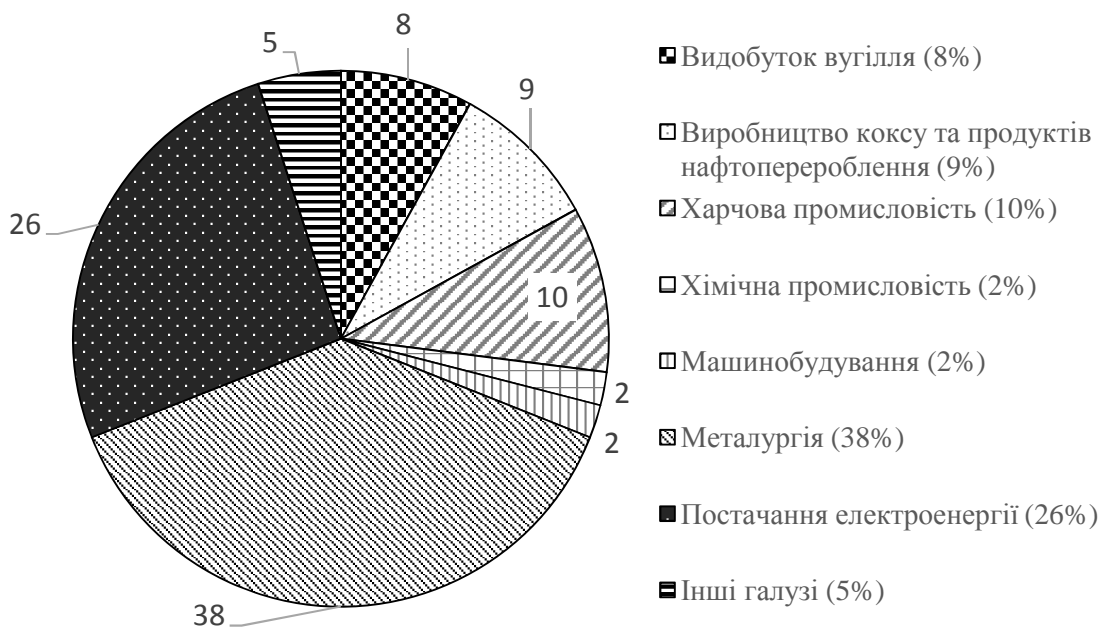

Рис. 4. Структура промисловості Донецької області в 2017 р. («непідконтрольні» території) [15]

«Український хрест» та його проєкція на Донбас

Як було доведено в попередніх дослідженнях [11] з позицій еволюційної економіки в Україні сформувався профіль великого капіталу суттєво відмінний від великого капіталу Німеччини, США (табл. 2), а також Російської Федерації та Китаю.

Головна відмінність поведінкової моделі українського капіталу полягає в тому, що він розглядає

державу, як інструмент перерозподілу бюджету на свою користь та проведення приватизації державної власності у власних інтересах. У той час як великий приватний капітал, наприклад, Німеччини розглядає власний уряд як інструмент лобіювання своїх інтересів на міжнародній арені (це досить добре простежуються щодо добудови «Північного потоку-2»). Аналогічна поведінка спостерігається відповідного великого капіталу США, Росії чи Китаю.

Домінуючі характеристики профілю українського та «західного» капіталу [11]

Спосіб реалізації еволюційного правила	Україна	Німеччина, США
(1) Поведінки окремого капіталу	Екстенсивне розширення (на основі розширення використання ресурсів)	Інтенсивне розширення (на основі інновацій)
(2) Взаємодії капіталів між собою	Поглинання (підпорядкування) іншого капіталу всередині країни	Кооперація (в рамках ланцюжка створення вартості; лобіювання спільних інтересів і т.д.). Поглинання (підпорядкування) на зовнішній арені
(3) Виникнення нових капіталів	Відокремлення від вже існуючого капіталу (відділення частини від державного капіталу)	Розвиток «з нуля» (наприклад, Google, Facebook, Amazon)
(4) Вихід із сукупності капіталів	Вороже поглинання	Ліквідація через процедуру банкрутства (наприклад, Lehman Brothers Holdings)

У підсумку, в Україні великий вітчизняний капітал, як правило, розширюється за моделлю «гроші» – «влада» – «гроші плюс», і через це по відношенню до державної влади в кожний момент часу він розподіляється на «провладний» капітал та «опозиційний» капітал. Відповідно через профіль провідних іноземних капіталів (їх сукупності) на території України активно діють умовні сукупності: «західний» та «східний» капітали.

Поєднуючи взаємодію внутрішніх та зовнішніх акторів, можна запропонувати умовну піктограму під назвою «український хрест» (рис. 5).

Рис. 5. Піктограма «український хрест»

Економічне значення «західного» та «східного» капіталів в Україні є суттєвим. Так, з ТОП-10 торговельних партнерів України товарами (за результатами I кварталу 2021 р.) п'ять країн можна віднести до групи «захід» (Польща, Німеччина, США, Італія, Угорщина), на які у загальній географічній структурі приходиться 25%. Також п'ять країн можна віднести до групи «схід» (Китай, Російська Федерація, Туреччина, Білорусь, Індія), на які у

загальній географічній структурі зовнішній торгівлі товарами приходиться 33% [16].

Досить чітко простежується проєкція «українського хреста» на Донбас. Так, з одного боку, провідний вітчизняний капітал під брендом СКМ походить з Донбасу, та по цей час має бізнес-інтереси в даному регіоні (наприклад, для металургійної складової важливими підприємствами є Маріупольський МК ім. Ілліча та металургійний комбінат «Азовсталь»). Одночасно, товарообіг Донецької області («підконтрольні території») з трьома країнами заходу (Італія, США, Польща) складає 35,8% у географічній структурі зовнішньої торгівлі товарами у I кварталі 2021 р. Також майже третина припадає на країни сходу (Туреччина, Російська Федерація, Китай) – 32,7% [17].

Україна належить до країн з порядками обмеженого доступу (за Д. Нортон) [18], де «всі великі економічні організації за необхідністю є політичними» [19, с. 445]. Тому великий капітал в Україні в обов'язковому порядку грає не лише в економічній, а також й політичній площині.

Варто ще раз відзначити, що «провладний», «опозиційний», «західний» та «східний» капітали звичайно не є однорідними, і всередині них містяться суттєві протиріччя. Однак наявні загальні інтереси дозволяють розглядати їх як щось умовно єдине. На даний момент «провладний» капітал кооперується із «західним» для поглинання «опозиційного». Після поглинання «опозиційного» має (відповідно до логіки поведінки більш великого капіталу щодо більш дрібного) відбутися поглинання і «провладного» капіталу. Якщо цей процес буде завершений, то Україна закріпиться на периферії глобальної економічної світ-системи, що буде проявлятися в прискореному поширенні цифрового споживання на тлі повільної цифровізації виробництва (наприклад, випуску промислових роботів).

Образ майбутнього Донбасу з позицій центральної і регіональної влади

Проведений аналіз буде неповним, якщо не розглянути, яке майбутнє для Донбасу бачать місцеві і центральні органи влади. Для цього були проаналізовані Стратегія розвитку Донецької області на період до 2027 року (далі СРДО-2027) [13], яка була затверджена розпорядженням голови Донецької облдержадміністрації, керівником обласної військово-цивільної адміністрації № 147/5-20 від 17.02.2020 р, та Концепція економічного розвитку Донецької і Луганської областей, яка була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 р. № 1660-р (далі Концепція).

У СРДО-2027 вказано наступне стратегічне бачення: «Донеччина від Приазов'я до «Святих гір»: безпечна, прогресивна та приваблива. Заможний регіон з інноваційною економікою, що спирається на потужний промисловий комплекс, новітні ІТ-рішення та швидкозростаючий аграрний сектор, з комфортними умовами життя людей на засадах ефективного управління та збалансованого природокористування» [13, с. 174].

Хоча бачення сформульовано дещо абстрактно, однак, наявність конкретних індикаторів оцінки реалізації СРДО-2027 (які відповідають цілям і задачам) дозволяє більш детально уявити цільовий образ майбутнього, і оцінити його відповідність вимогам формування Донбасу 4.0. В СРДО-2027 зазначено наступне бачення:

Цільові індикатори [13, с. 202-223] безпосередньо ніяк не пов'язані з Індустрією 4.0. Хоча в рамках операційної цілі «1.2. Розумна спеціалізація, заснована на знаннях та інноваціях» [13, с. 204] є ряд завдань, які за назвою споріднені цілям побудови Індустрії 4.0.

Наприклад, у рамках завдання «1.2.3. Підтримка галузей з економічним та інноваційним потенціалом для розвитку» передбачається, що «питома вага реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) регіону» збільшиться з 0,4% у 2018 р. до 0,7% у 2027 р. [13, с. 205]. Залишаючи за дужками, що навіть визначення інноваційності продукції проводиться досить суб'єктивно самими підприємствами [20], все одно з таким обсягами нової для ринку або підприємства продуктами (щодо поточної номенклатури) буде неможливо перейти до більш високого технологічного укладу.

Однак основним питанням залишається відсутність структурних змін і забезпечення ресурсів (інвестицій) для цих змін. Фактично в цій стратегії ніяк не враховується, що кошти місцевих бюджетів в обсязі інвестицій складають всього 3,6%, кошти державного бюджету – 1,5, а власні кошти підприємств та організацій – 93,4% [21]. У свою чергу підприємства і організації мають свої власні стратегії.

Таким чином, при стратегуванні на регіональному рівні структурні зміни в бік підвищення техно-

логічності виробництва і споживання не передбачаються. Зміна характеру інвестиційних процесів підприємств і організацій також не розглядається.

Одночасно з діючої СРДО-2027 розпорядженням Кабінету Міністрів України була прийнята Концепція економічного розвитку Донецької та Луганської областей [22] (далі Концепція), яка є базисом для Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей і плану заходів щодо її реалізації. Причому Концепція ніяк не пов'язана з СРДО-2027, вона навіть не згадується.

У Концепції серед проблем, крім обумовлених військовим конфліктом, виділяються такі: відсутність модернізації великих підприємств «через наявність традиційного ринку збуту», «історично сформована пасивна експлуатація наявного ресурсного потенціалу», «застаріла матеріально-технічна база та структурна розбалансованість промислового комплексу з домінуванням галузей із слабкою інноваційною сприйнятливістю» [22].

При цьому «шляхи і способи розв'язання проблем» не містять чітких імперативів для стимулювання прискореного технологічного розвитку, а тільки вказують опосередковані напрямки, такі як «запровадження проектів приєднання до високотехнологічних європейських та світових кластерів; стимулювання розвитку нових високотехнологічних виробництв, зокрема комп'ютерно-інтегрованих, як основи для технологічного переоснащення галузі машинобудування; сприяння впровадженню низьковуглецевої економіки та водневої енергетики; запровадження інноваційних технологій та інформаційних систем для управління транспортною системою; відновлення «прикладних» ланцюгів циклу «освіта – дослідження – виробництво» в промисловості, охороні здоров'я та освіті, зокрема формування університетських центрів інноваційного розвитку та наукових досліджень» [22].

Серед очікуваних результатів прямо декларується, що «Реалізація Концепції сприятиме модернізації на інноваційній основі промислового виробництва Донецької та Луганської областей та збільшенню частки інноваційно активних підприємств з V-VI технологічним укладами у виробничих процесах реального сектору економіки» [22]. Проте яким чином і коли це станеться залишається не визначеним і слабо обґрунтованим. Так, передбачається, що «реалізація Концепції здійснюється за рахунок коштів державного та відповідних місцевих бюджетів..., коштів, які будуть стягнуті з Російської Федерації, ..., а також коштів міжнародних партнерів, банківського сектору та залученого капіталу» [22].

Таким чином, реалізація Концепції базується на ресурсі державного і місцевого бюджету, який, як ми показали раніше, становить близько 5% від загального обсягу капітальних інвестицій (і в основному витрачається на підтримку існуючої інфраструктури), а також невідомо коли і в якому обсязі отримані кошти від Російської Федерації і міжна-

родних партнерів. Маючи такий фінансовий базис, ризики не реалізації Концепції виглядають вельми істотними.

У СРДО-2027 та Концепції, з одного боку, заявлений образ майбутнього не підкріплений ресурсами, а з іншого – не враховуються ризики як зовнішні (загроза глобальної економічної кризи в найближчі роки), так і внутрішні (властиві самій системі стратегування в Україні вади [23]). Фактично в кожному із стратегічних документів залишається невизначеним суб'єкт реалізації стратегії.

Тобто, немає не тільки ресурсно обгрунтованого розвитку економіки з позицій більш прогресивних технологічних устроїв, а й базові протиріччя між капіталами, які обумовлюють домінування застарілих технологічних устроїв, не тільки ніяк не вирішуються, а навіть і не ставляться.

Висновки.

1. З позицій еволюційної теорії економічних змін у контексті поєднання діяльності внутрішніх і зовнішніх акторів в Україні сформовано конфігурацію «український хрест». У рамках цієї конфігурації фіксуються два базових протиріччя: між «провладним» і «опозиційним» капіталом, з одного боку, і групою «західних» і «східних» капіталів – з іншого. Режим постійного протистояння обумовлює націленість всіх груп акторів на отримання ренти, а не інвестиційного прибутку, що фіксує технологічне відставання від економічно розвинених країн.

Література

- Колосов А. М. Економічна блокада підприємств невідконтрольної частини Донбасу дає свої негативні наслідки. *Економічний вісник Донбасу*. 2017. № 3(49). С.4-10.
- Макогон Ю. В. Донбасс в условиях политического противостояния: социально-экономический аспект. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 1 (55). С. 16-32. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-1\(55\)-16-32](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-1(55)-16-32).
- Сытник Е. А. Изменения в процессе формирования издержек производства основной технологической цепочки в условиях разделенного Донбасса. *Економічний вісник Донбасу*. №1 (55). 2019. С. 33-42. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-1\(55\)-33-42](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-1(55)-33-42).
- Колосов А. М. Структурно-економічні аспекти стратегії реінтеграції Донбасу. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 1 (38). С. 79-85. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1\(38\).79-85](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1(38).79-85).
- Амоша О. І., Новікова О. Ф., Залознова Ю. С., Панькова О. В., Касперович О. Ю. Формування моделі стратегічного розвитку Донбасу: від сучасних реалій до візії майбутнього. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 3 (61). С. 234-245. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-3\(61\)-234-245](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-3(61)-234-245).
- Антонов Н. Н. Донецкий бассейн и его промышленность. Петроград: Сев.-зап. промышл. бюро ВСНХ, 1922. 56 с. URL: <http://elibrary.shpl.ru/ru/nodes/60139-antonov-n-n-donetskiy-basseyn-i-ego-promyshlennost-pg-1922-ekonomicheskaya-biblioteka-vup-2>.
- Ляшенко В. І., Котов Є. В. Україна XXI: неоіндустріальна держава або «крах проекту»? : монографія / НАН України, Ін-т економіки пром-сті; Полтавський ун-т економіки і торгівлі. Київ, 2015. 196 с.
- Глушков В. М., Валах В. Я. Что такое ОГАС? Москва: Наука, 1981. 160 с.
- Вишневський О. С. Цифровізація процесу стратегування розвитку національної економіки: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2021. 44 с.
- Vyshnevskiy O. S. Unity of digital and virtual economies within concept of Dataism. *Virtual Economics*. 2019. Vol 2. № 3. P. 7-21. DOI: [https://doi.org/10.34021/ve.2019.02.03\(1\)](https://doi.org/10.34021/ve.2019.02.03(1)).
- Vishnevsky O. S. The Clash of Capitals: Ukraine as Victim National and Global Processes. *Economic Herald of the Donbass*. 2014. № 4. P. 67-72.
- Леховіцер В. О. Особливості розвитку машинобудівної галузі в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2016. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4974>.
- Донецька облдержадміністрація. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2027 року. Краматорськ: Донецька облдержадміністрація. 319 с. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/04/doneczka-strategiya-rozvytku-doneczkoj-oblasti-na-period-do-2027-roku.pdf>.
- Головне управління статистики у Донецькій області. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності у 2014–2019 роках. URL: <http://donetskstat.gov.ua/statinform1/ekonomichna-statystyka/>

ekonomichna-diialnist/promyslovist/obsiah-realizovanoi-promyslovoi-produktsii-tovariv-posluh-za-vydamy-ekonomichnoi-diialnosti/.

15. Marandici, I., Leşanu, A. (2020). The Political Economy of the Post-Soviet De Facto States: A Paired Comparison of Transnistria and the Donetsk People's Republic. *Problems of Post-Communism*. DOI: <https://doi.org/10.1080/10758216.2020.1785317>.

16. Державна служба статистики України. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами у січні-березні 2021 року. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/ztt/ztt_u/arh_ztt2021.html.

17. Головне управління статистики у Донецькій області. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у I кварталі 2021 року. URL: <http://donetskstat.gov.ua/statinform1/ekonomichna-statystyka/zovnishno-ekonomichna-diialnist/geografichna-struktura-zovnishnoi-torgivli-poslugami/>.

18. Вишневський А. С. Институциональные проблемы инвестиционно-инновационного развития Украины. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Економічні науки*. 2019. Вип. 14. С. 24-31.

19. Норт Д., Уоллис Дж., Вайнгаст Б. Насилие и социальные порядки. Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества [Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History (2009)]. Москва: Издательство Института Гайдара, 2011. 480 с.

20. Державна служба статистики України. (web). Роз'яснення щодо форми державного статистичного спостереження Н ІНН (один раз на два роки) "Обстеження інноваційної діяльності підприємства за період 2018 - 2020 років". URL: <https://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/gks/16550-27ds-20.html>.

21. Головне управління статистики у Донецькій області (web). Капітальні інвестиції за джерелами фінансування у січні-березні 2021 року. URL: <http://donetskstat.gov.ua/statinform1/ekonomichna-statystyka/ekonomichna-diialnist/kapitalni-investytsiyi/kapitalni-investytsiyi-za-dzherelamy-finansuvannya/>.

22. Кабінет Міністрів України (2020). Концепція економічного розвитку Донецької та Луганської областей. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 р. № 1660-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1660-2020-%D1%80#n8>.

23. Вишневський О.С. Проблеми стратегічного управління соціально-економічним розвитком України з урахуванням процесів децентралізації. *Вісник економічної науки України*. 2016. № 1(30). С. 14-22.

References

1. Kolosov, A. M. (2017). Ekonomichna blokada pidpriemstv nepidkontrolnoi chastyny Donbasu daie svoi nehatyvni naslidky [The economic blockade of enterprises of the uncontrolled part of the Donbas gives its negative results]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 3 (49), pp.4-10 [in Ukrainian].

2. Makogon, Yu. (2019). Donbass v usloviyakh politicheskogo protivostoyaniya: sotsial'no-ekonomicheskii aspekt [Donbass in conditions of political confrontation: socioeconomic aspect]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 1 (55), pp. 16-32. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-1\(55\)-16-32](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-1(55)-16-32) [in Russian].

3. Sytnyk, Ye. (2019). Izmeneniya v protsesse formirovaniya izderzhek proizvodstva osnovnoy tekhnologicheskoy tsepochki v usloviyakh razdelennoho Donbassa [Changes in the Process of Forming of Production Costs of the Main Technological Chains Under the Separation Conditions in Donbas]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 1 (55), pp. 33-42. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-1\(55\)-33-42](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-1(55)-33-42) [in Russian].

4. Kolosov, A. M. (2020). Strukturno-ekonomichni aspekty stratehii reintehratsii Donbasu [Structural and economic aspects of the Donbass reintegration strategy]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (38), pp. 79-85. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1\(38\).79-85](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1(38).79-85) [in Ukrainian].

5. Amosha, O. I., Novikova, O. F., Zaloznova, Yu. S., Pankova, O. V., Kasperovych, O. Yu. (2020). Formuvannya modeli stratehichnoho rozvytku Donbasu: vid suchasnykh realii do vizii maibutnoho [Formation of the Model of Strategic Development of Donbass: from Modern Realities to the Vision of the Future]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 3(61), pp.234-245. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-3\(61\)-234-245](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-3(61)-234-245) [in Ukrainian].

6. Antonov, N. N. (1922). Donetskii basseyn i yego promyshlennost' [Donetsk basin and its industry]. Perograd, North-West industrial bureau VSNKh. 56 p. Retrieved from <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/60139-antonov-n-n-donetskiy-basseyn-i-ego-promyshlennost-pg-1922-ekonomicheskaya-biblioteka-vyp-2> [in Russian].

7. Liashenko, V. I., Kotov, Ye. V. (2015). Ukraina XXI: neoindustrialna derzhava abo «krakh proektu»? [Ukraine XXI: neo-industrial state or "project collapse"?]. Kyiv [in Ukrainian].

8. Glushkov, V. M., Valakh, V. Ya. (1981). CHto takoe OGAS? [What is OGAS?] Moscow, Nauka. 160 p. [in Russian].

9. Vyshnevskiy, O. S. (2021). Tsyfrovizatsiia protsesu stratehuvannya rozvytku natsionalnoi ekonomiky [Digitalization of the strategizing process of the national economy development]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv, IIE of the NAS of Ukraine. 44 p. [in Ukrainian].

10. Vyshnevskiy, O. S. (2019). Unity of digital and virtual economies within concept of Dataism. *Virtual Economics*, vol 2, № 3, pp. 7-21. DOI: [https://doi.org/10.34021/ve.2019.02.03\(1\)](https://doi.org/10.34021/ve.2019.02.03(1)).

11. Vishnevsky, O. S. (2014). The Clash of Capitals: Ukraine as Victim National and Global Processes. *Economic Herald of the Donbass*, 4, pp. 67-72.

12. Lekhovitser, V. O. (2016). Osoblyvosti rozvytku mashynobudivnoi haluzi v suchasnykh umovakh [Features of development of machine-building industry in modern terms]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 5. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4974> [in Ukrainian].

13. Donetsk Regional State Administration. (2020). Stratehii rozvytku Donetskoi oblasti na period do 2027 roku [Development strategy of Donetsk region for the period up to 2027]. Kramatorsk. 319 p. Retrieved from <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/04/doneczka-strategiya-rozvytku-doneczkoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku.pdf> [in Ukrainian].

14. Main Department of Statistics in Donetsk region. (Web). Stratehii rozvytku Donetskoi oblasti na period do 2027 roku [Volume of sold industrial products (goods, services) by types of economic activity in 2014–2019]. Retrieved from <http://donetskstat.gov.ua/statinform1/ekonomichna-statystyka/ekonomichna-diialnist/promyslovist/obsiah-realizovanoi-promyslovoi-produktsii-tovariv-posluh-za-vydamy-ekonomichnoi-diialnosti/> [in Ukrainian].

15. Marandici, I., Leşanu, A. (2020). The Political Economy of the Post-Soviet De Facto States: A Paired Comparison of Transnistria and the Donetsk People's Republic. *Problems of Post-Communism*. DOI: <https://doi.org/10.1080/10758216.2020.1785317>.

16. State Statistics Service of Ukraine. (2021). Heohrafichna struktura zovnishnoi torhivli Ukrainy tovaramy u sichni-berezni 2021 roku [Geographical structure of Ukraine's foreign trade in goods in January-March 2021]. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/ztt/ztt_u/arh_ztt2021.html [in Ukrainian].

17. Main Department of Statistics in Donetsk region. (2021). Heohrafichna struktura zovnishnoi torhivli tovaramy u I kvartali 2021 roku [Geographical structure of foreign trade in goods in the first quarter of 2021]. Retrieved from: <http://donetskstat.gov.ua/statinform1/ekonomichna-statystyka/zovnishno-ekonomichna-diyalnist/geografichna-struktura-zovnishnoi-torgivli-poslugami/> [in Ukrainian].

18. Vyshnevskiy, O. (2019). Institucional'nye problemy investicionno-innovacionnogo razvitiya Ukrainy [Institutional problems of investment and innovative development of Ukraine]. *Herald of Kamyans-Podilsky National University named after I. Ogienko. Economic sciences*, 14, pp. 24-31 [in Russian].

19. North, D., Wallis, J., Weingast, B. (2011). *Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*. Moscow, Gaidar Institute Publishing House. 480 p. [in Russian].

20. State Statistics Service of Ukraine. (Web). Roziasnennia shchodo formy derzhavnoho statystychnoho sposterezhennia N INN (odyn raz na dva roky) Obstezhennia innovatsiinoi diialnosti pidpriemstvaza period 2018 - 2020 rokov. [Explanation on the form of state statistical observation N TIN (once every two years) "Survey of innovation activities of the enterprise for the period 2018 - 2020"]. Retrieved from <https://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/gks/16550-27ds-20.html> [in Ukrainian].

21. Main Department of Statistics in Donetsk region. (Web). Kapitalni investytsii za dzherelamy finansuvannia u sichni-berezni 2021 roku [Capital investments by sources of financing in January-March 2021]. Retrieved from <http://donetskstat.gov.ua/statinform1/ekonomichna-statystyka/ekonomichna-diyalnist/kapitalni-investytsiyi/kapitalni-investytsiyi-za-dzherelamy-finansuvannya/> [in Ukrainian].

22. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2020). Kapitalni investytsii za dzherelamy finansuvannia u sichni-berezni 2021 roku [The concept of economic development of Donetsk and Luhansk regions]. Approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 23, 2020 № 1660-r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1660-2020-%D1%80#n8> [in Ukrainian].

23. Vyshnevskiy, O. (2016). Problemy stratehichnoho upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom Ukrainy z urakhuvanniam protsesiv detsentralizatsii [Strategic management problems of socio-economic development of Ukraine taking into account the decentralization processes]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1(30), pp. 14-22 [in Ukrainian].

Вишневський О. С. Чи вирок «український хрест» для Донбасу 4.0?

Метою дослідження є формалізація проблем формування Індустрії 4.0 на Донбасі з позицій еволюційної економіки й обґрунтування напрямків їх вирішення.

Загальнотеоретичні основи роботи базуються на поєднанні принципів свободи волі й історичного детермінізму. З позицій свободи волі в суспільстві існують дві множини: (1) суб'єкти, (2) об'єкти. Суб'єкти характеризуються наявністю (А) стратегії і (Б) ресурсу (для її реалізації). З позицій історичного детермінізму в світі діють певні сценарії і закони взаємодії (в рамках світ-системного підходу; інституційної та еволюційної економіки).

У рамках прогресивного економіко-технологічного розвитку (еволюційний детермінізм) на Донбасі спостерігаються суттєві проблеми з освоєння V-VI технологічних укладів. Основною причиною як технологічного відставання, так і тривалого конфлікту на Донбасі, є модель поведінки українського та іноземних великих капіталів.

Головна відмінність моделі поведінки українського капіталу полягає в тому, що він розглядає державу як інструмент перерозподілу бюджету і приватизації у свою користь державної власності, через що постійно відтворюється формула «гроші» – «влада» – «гроші плюс». У результаті, по відношенню до державної влади вітчизняний капітал ділиться на «провладний» і «опозиційний» капітали.

Великий іноземний капітал розглядає власний уряд як інструмент лобювання своїх інтересів на міжнародній арені. На території України діють умовні сукупності: «західний» та «східний» капітали.

Поєднання діяльності внутрішніх і зовнішніх акторів в Україні формує конфігурацію «український хрест», у рамках якої фіксуються два базових протиріччя: між «провладним» і «опозиційним» капіталом з одного боку, і групою «західних» і «східних» капіталів – з іншого. Режим постійного протистояння обумовлює націленість всіх груп акторів на отримання ренти, а не інвестиційного прибутку.

Конфлікт на Донбасі, що почався в 2014 р., не тільки погіршив структуру економіки (її відповідності Індустрії 4.0) як на «підконтрольних» так «непідконтрольних» центральному уряду територіях, а й знизив інвестиційну активність.

Основним напрямком для зміни ситуації на Донбасі, з позицій реалізації принципу свободи волі представниками великого капіталу, є перетворення профілю вітчизняного капіталу з метою консолідації його переговорної сили на зовнішній арені та забезпечення мирного врегулювання тривалого конфлікту.

Ключові слова: еволюційна економіка, «український хрест», Донбас 4.0, військово-політичний конфлікт, Україна.

Vyshnevskiy O. Is the "Ukrainian cross" a verdict for Donbas 4.0?

The study aims to formalize the problems of Industry 4.0 formation in the Donbas from the standpoint of evolutionary economics and substantiate the directions for their solution.

The general theoretical foundations of the work are based on a combination of the principles of free will and historical determinism. From the standpoint of free will in society there are two sets: (1) subjects, (2) objects. Subjects are characterized by the presence of (A) a strategy and (B) a resource (for its implementation). From the standpoint of historical determinism, certain scenarios and laws of interaction operate in the world (within the framework of the world-system approach; institutional and evolutionary economics).

Within the framework of progressive economics and technological development (evolutionary determinism), significant problems are observed in the development of V-VI waves of innovation in the Donbas. The main reason for both the technological backwardness and the ongoing conflict in Donbas is the behavior model of Ukrainian and foreign large capitals.

The main difference between the behavior model of Ukrainian capital is that it views the state as an instrument of budget redistribution and privatization in its favor of state property, that is why the formula "money" - "power" - "money plus" is constantly being reproduced. As a result, concerning the state power, domestic capital is divided into "pro-government" and "oppositional" capital.

Large foreign capital sees its own government as a tool for lobbying its interests in the international arena. On the territory of Ukraine, there are conditional aggregates: "western" and "eastern" capitals.

The combination of the activities of internal and external actors in Ukraine forms the "Ukrainian cross" configuration, within which two basic contradictions are recorded: between "pro-government" and "opposition" capital, on the one hand, and a group of "western" and "eastern" capitals, on the other. The regime of constant confrontation determines the focus of all groups of actors to extract rent and not investment profit.

The conflict in Donbas, which began in 2014, not only worsened the structure of the economy (its compliance with Industry 4.0) both in the territories "controlled" and "not controlled" by the central government, but also reduced investment activity.

The main direction for changing the situation in Donbas, from the standpoint of implementing the principle of free will by representatives of big business, is the transformation of the profile of domestic capital to consolidate its negotiating power in the foreign arena and ensure a peaceful settlement of the ongoing conflict.

Keywords: evolutionary economy, "Ukrainian cross", Donbas 4.0, military-political conflict, Ukraine.

Вишневський А. С. Приговор ли «украинский крест» для Донбасса 4.0?

Целью исследования является формализация проблем формирования Индустрии 4.0 на Донбассе с позиций эволюционной экономики и обоснование направлений их решения.

Общетеоретические основы работы базируются на сочетании принципов свободы воли и исторического детерминизма. С позиций свободы воли в обществе существуют два множества: (1) субъекты, (2) объекты. Субъекты характеризуются наличием (А) стратегии и (Б) ресурса (для ее реализации). С позиций исторического детерминизма в мире действуют определенные сценарии и законы взаимодействия (в рамках мир-системного подхода; институциональной и эволюционной экономики).

В рамках прогрессивного экономико-технологического развития (эволюционный детерминизм) на Донбассе наблюдаются существенные проблемы по освоению V-VI технологических укладов. Основной причиной как технологического отставания, так и продолжающегося конфликта на Донбассе, является модель поведения украинского и иностранных крупных капиталов.

Главное отличие модели поведения украинского капитала состоит в том, что он рассматривает государство как инструмент перераспределения бюджета и приватизации в свою пользу государственной собственности, из-за чего постоянно воспроизводится формула «деньги» – «власть» – «деньги плюс». В результате, по отношению к государственной власти отечественный капитал делится на «провластный» и «оппозиционный» капиталы.

Крупный иностранный капитал рассматривает собственное правительство как инструмент лоббирования своих интересов на международной арене. На территории Украины действуют условные совокупности: «западный» и «восточный» капиталы.

Сочетание деятельности внутренних и внешних акторов в Украине формирует конфигурацию «украинский крест», в рамках которой фиксируются два базовых противоречия: между «провластным» и «оппозиционным» капиталом с одной стороны, и группой «западных» и «восточных» капиталов – с другой. Режим постоянного противостояния обуславливает нацеленность всех групп акторов на извлечение ренты, а не инвестиционной прибыли.

Конфликт на Донбассе, начавшийся в 2014 г., не только ухудшил структуру экономики (её соответствия Индустрии 4.0) как на «подконтрольных», так «неподконтрольных» центральному правительству территориях, но и снизил инвестиционную активность.

Основным направлением для изменения ситуации на Донбассе, с позиций реализации принципа свободы воли представителями крупного капитала, является преобразование профиля отечественного капитала с целью консолидации его переговорной силы на внешней арене и обеспечения мирного урегулирования продолжающегося конфликта.

Ключевые слова: эволюционная экономика, «украинский крест», Донбасс 4.0, военно-политический конфликт, Украина.

Стаття надійшла до редакції 24.05.2021
Прийнято до друку 15.06.2021